

Kulturális-közéleti havilap, harminckilencedik évfolyam

2012 december Ról-ról

Takács Ferenc: Érzékeny utazások (Gerlóczy Márton: check-in. Budapest, 2012, Scholar.)

Békés Pál *Érzékeny utazások Közép-Európán át* című, 1991-ben megjelent regénye adta az ötletet jelen recenzióm címéhez, melynek tárgya Gerlóczy Márton legújabb könyve, a *check-in* repülőtéri tájékoztató felirat alatt közzétett gyűjtemény. Azaz – bevallom – plagizáltam. Igaz, Gerlóczy is plagizált már (persze ő is bevallotta), utolsó előtti könyve a *Rabigában* (1898) című klasszikus bolgár regénynek, Ivan Vazov művének Magyarország disztópikus közeljövőjére átirat változata volt. De már Békés is plagizált, az *Érzékeny utazások* címet Kazinczy Ferencről vette, aki ezen a címen adta ki a maga fordításában Laurence Sterne-nek (1713–1768), az 1759 és 1767 között kilenc kötetben megjelentetett paleo-posztmodern regénykísérlet, a *Tristram Shandy úr élete és gondolatai* szerzőjének másik fontos művét, az *A Sentimental Journey through France and Italy*-t (1768), ezt a bizarrságig különös útirajzféleséget. (A Békés-regény címében azért hosszú az *utazások* ú-ja, mert Széphalom ura így írta az *utazások* szót fordítása címlapján.)

Jó okom van persze a plágiumra – oké, allúzióra vagy „vendégszövegre” (az idősebbek még talán emlékeznek erre a terminológiai divatra) –, mivel műfajára nézve útirajz (úti beszámoló, útleírás) a *check-in*. Pontosabban rövidebb útirajzok gyűjteménye: tíz írás, a glóbusz tíz városában felgyűlt ún. „úti élmények” rögzítése, illetve az utazás emlékeinek a felidézése. A felkeresett ún. „úti célok” sora (ahogy a nemzetközi idegenforgalom nemzetközi nyelven nevezni szokás őket: *travel destinations*, ahol megannyi *tourist spot* vagy *tourist attraction* várja az utazót) Bangkoktól Békéscsabáig ível. (Kérdés persze, hogy Békéscsaba mennyiben minősíthető *tourist attraction*-nek.) Az egyes élménybeszámolók a tárgyukat képező úti célról kapják címüket, az őket keretező első és utolsó írásnak értelemszerűen „BUDAPEST” a címe, az elindulás és a megérkezés élményéről számolnak be. Így mindösszesen tizenkét írást tartalmaz a kötet. Mind repülőútról szól, egy kivétellel, ugyanis Békéscsabára nincs menetrendszerű légi járat, repülni oda nem lehet, bármennyire szeretne is a lehető leggyorsabban eljutni oda az ember.

A Sterne-utalás egyébként tartalmilag is helyénvalónak látszik – az *érzékeny utazás* eszméje a 18. századi szerzőnél azt jelenti, hogy az utazás célja nem a felfedezés, nem az ismeretlennel való találkozás, mint ahogy a hasznos ismeretek gyűjtése, műveltségünk elmélyítése sem. Utazni a szigorúan személyes élmények utáni vágy hajtja az embert, s az útirajz célja, hogy mintegy átéltesse az olvasóval – mégpedig mennél bensőségesebb és érzékletesebb módon – az élményszerzés eme lelki folyamatát. Az élményszerzés viszont igen tudatosan történik: az utazó, megfelelő alkalomra lelven, elhatározza, hogy na most beszerzi az élményt. Be is szerzi – de közben árgus szemmel figyeli magát, mindvégig ironikusan reflektál az élményszerzés folyamatára, és erre gondosan felhívja olvasói figyelmét is. Azaz színpadra áll olvasóközönsége elé, ewel jelzi, hogy az élményszerzés legalább annyira eljátszott és művi dolog, mint amennyire

őszinte és természetes. Mindez nagyjából, azaz kevés, bár fontos *mutatis mutandis*-szal Gerlóczy könyvére is áll – a *check-in* ilyen érzékeny utazásokról, élményszerző kalandokról szól, miközben kétkedve és önironikusan mérlegre veti az utazás és az élmény hasznát, értelmét, egyáltalán: lehetőségét is.

Ehhez persze kell egy *alany* is, aki az élményeket beszerzi, illetve beszerzésük képtelenségére vagy lehetetlenségére reflektál. Útirajzról lévén szó, kézenfekvő, hogy maga a szerző ez az alany. Persze, némi distanciózással, valamiféle szerzői alakmásnak, a valamelyest fiktív – azaz a tényszerűség követelményének szigorát a képzelet és az invenció szabadságával enyhíteni képes – figura, a könyvbéli „utazó” megalkotásával. Sterne a maga utazóját – magamagát – Yoricknak nevezi az *Érzelmes utazások*-ban, azaz a *Hamletben* már jó ideje a sírban porladó, s csupán kihantolt koponyája formájában szerepet kapó udvari bolond *alias*-át felöltve szerzi be élményeit. Gerlóczy is elvégzi önmaga személyének és könyvbéli utazójának az elválasztását egymástól – könyvének hőstét, az egyes szám első személyű beszámolókat tudósító-élmékidéző Énjét „Márczy Lajosnak” hívják. Nem sok onomasztikai találékonyság kell hozzá, hogy megfejtsük a név eredetét: a szerző vezetéknevének utolsó, illetve keresztnévének első szótagjából tevődik össze, sorrendjük felcserélésével, így jön ki a Gerlóczy Mártonból a Márczy. Ami persze össze is kapcsolja kettőjüket: a *check-in* szerzőjét tapasztalatom szerint mindenki „Marci” néven emlegeti, ami elég közel van hangzásban a „Márczy”-hoz. (Hogy miért „Lajos” ez a Márczy, nem tudom, mint ahogy arra sincs ötletem, hogy az egyik gyakori útitársa, „Jenő” miért szólítja őt időnként „Wilsonnak”.)

Ettől persze a *check-in* még nem lesz regény (recenzensei reflexszerűen így titulálják ugyanis) – bár kétségtelenül és mindenképp gyümölcsöző módon lavírozik a tényszerű hitelesség és az imaginatív érvényesség között, az előbbitől gyakran eloldódva, az utóbbival magát alkalmilag összeadva. Ezt egyébként igen becsületesen teszi: mindig tudjuk, mert valamilyen módon mindig jelzi, hogy amiről most beszámol, az valójában a képzelet szürrealista szökellése, valószínűtlen vágykép, vagy egyszerűen jó vicc, kihagyhatatlan poén. Nem kell azt hinnünk tehát, hogy az alábbi szövegrész pontos és tényszerű beszámoló Márczy és Jenő haditettéről egy tengerparti szórakozóhelyen: *Leverjük az egész diszkót. Eltörünk tizenhat bordát, hét állkapcsot és huszonnégy orrot, aztán megyünk haza.* (VÁRNA)

Mint ahogy az itt következő jelenletírás sem látszik tények dokumentációjának. Papeetében (ez Tahitin van) Harrison Ford jelenik meg Márczy éttermi asztalánál. Imádja a magyar író munkáit, 10–15 millió dollárt ajándékozna neki a felejthetetlen olvasmányélményekért. Márczy udvariasan visszautasítja az ajánlatot, és meghívja a filmsztárt Szolnokra, ahol májusban dedikációja lesz. Egyébként nem bosszankodik azon, hogy Harry megzavarta ebédje közben. *Az embernek bizonyos körülmények között bele kell törődnie, hogy az élete nyitott könyv.* (PAPEETE)

Ebből a két részletből is látható, hogy a *check-in* üdítően mulatságos olvasmány, nem kis részben az ilyesféle humoros tódítások és lódítások révén is. Mint ahogy az egyszerre fiatalosan és derűsen hetyke, egyszerre bölcsen keserű és elszántan reménytelen előadásmód révén is, melyek stiláris tolóerejét Gerlóczy hol groteszkül komikus, hol megkapóan lírai, hol ezt a két minőséget sejtelmesen egyébe ötvöző hasonlatai is táplálják. Érdeemes szemelgetni belőlük: ... *imádom, ahogy megcsúszik a lábam a trágyában, és a csizmám elmerül a fosban, mint feltét a főzelékben* (VÁRNA); *A testem könnyű volt, a gondolataim mint langyos levesben a puhára főtt zöldségek* (TOKIÓ); ...*a magány... mint egy század izraeli katonalány ölel keblire* (PRÁGA); *A csönd az, amit az ember a legkevésbé bír s a leginkább szeret. Nagyon óvatosan kell hát bánni vele, mint másnapos reggelen a kristálycukorral* (KINGSTON); *Az otthonom egy öreg zománcozott edény, amelynek pirosló füle kilóg a fagyott trágyából egy*

elhagyatott disznótelep romos óljának tövében (PAPEETE).

Szatirikus kirohanások, börlészjelenetek, az útitársakkal (Jenő, Móric, Andriska, Mangalica, Karcsi) megélt abszurd kalandok képtelen fordulatai: vicces is, könnyed is mindez. De sohasem komolytalan. A *check-in*-nek ugyanis súlya van, mégpedig azért, mert személyes a tétje.

Pontosabban: tétjei. Az egyik, a kisebbik tét, egy kérdéssel kapcsolatos: miért utazik az ember, ha egyszer az „érzékeny” utazás eredeti értelme, az Ismeretlenség és a Máság egzisztenciális kihívásával való találkozás mára végképp lehetetlenné vált. Aki ma az utazás értelméről töpreng, kénytelen ellenkezőjébe fordítani Baudelaire versének, *Az utazásnak* utolsó sorát – Tóth Árpád fordításában: „csak az Ismeretlen ölen várjon az Új!” –, hiszen nincs már Ismeretlen, amelynek ölen az Új várhatná az utazót. Mire eléri úti célját, már látta ezerszer, filmen, fényképen, idegenforgalmi brosúrában, képeslapon, fényképes naptár formájában mindazt, ami ott vár rá. Azaz a felfedezés heves mámore helyett legfeljebb a ráismerés bágyadt és takaréklángon pislákoló örömeben lehet része, ha öröm ez egyáltalán. *Amikor egyszer csak ott van az ember, akkor valójában nem ott van, hanem az emlékeiben.* (LOS ANGELES). (Kivéve talán Békéscsabát, ahol még szembesülhet mély egzisztenciális kihívásokkal az ember, bár ismeretlennel vagy újjal ott sem találkozik.)

És ott van a nagyobbik tét, az utazás értelmével kapcsolatos kételyből következő végső kérdés: *Mit keresek én itt? Ezt a kérdést mindig felteszi magának az ember. Mit? Semmit! Otthon mit keresek? Magamat, a munkámat, a családomat, pénzt, mit keresnék? Semmit! Nem keresek, vagyok. Hogy kerültem én ide? Ez a másik kérdés. Úgy, hogy idejöttem. Eldöntöttem, hogy ide akarok jönni, vagy ez esetben valaki más döntötte el, és akkor ide jöttem. Mi értelme ennek az egésznek, mi értelme az életemnek?* (VÁRNA)

„Márczy” ezen a ponton komolyra vált: a satirikus-önironikus útirajz a személyességnek itt már mélyebb szintjén mozog, az autentikus „érzékenységnek”, a személyiség önérzékelésének a fundamentumát közelíti, és – ennyiben – az önfeltárás munkáját végzi. A gyónás és a vallomás szorít helyet magának, bár minden erőlködés nélkül, a satíra és a komédia mellett a *check-in* lapjain. És ennek a gyónásnak és vallomásnak a során lassan fény derül az igazi indokra, ami „Márczyt” – Gerlóczy Márton – ezekre az utazásokra készíti, s megtudjuk az indok nevét is: Magyarországnak hívják.

Elszórt megjegyzésekből, rövidebb-hosszabb szövegrészekből, hol vitriolosan satirikus, hol higgadtan tárgyyszerű passzusokból derül ki, hogy „Márczy” leginkább azért utazik, hogy addig se kelljen itthon lennie. *Magyarországon nőttem fel, ahol mindenki mindenkit utál* (LOS ANGELES); *A mi országunk... egy megkeseredett, önsorsrontó életét sirató nagypapa, amilyen én is leszek, ha nem lépek le onnan még időben* (LOS ANGELES); *...immáron egy csapásra közelebb kerülhettem ahhoz, hogy tisztán lássam. Hogy mit jelent és milyen európainak, magyarnak lenni. Hogy milyen szánalmas egy hely az, és milyen jólesik majd most kínomban másfél órát nevetni rajta* (TOKIÓ).

S hogy mindez nem üres szenvelgés, az utazások sorára pontot tevő BUDAPEST című fejezet igazolja, a megérkezés mélyen lehangelő, vérlázító és gyilkos satírája. A repülőgépről leszálló Márczyt a kábítószerfogást remélő vámosok megállítják, holmiját szétcincálják, vákuumcsomagolású kávéját kiszórják és összeturkálják, őt magát levetkőztetik, segglyukát kémlelik, még a heréit is megemeltetik vele, nem rejt-e alattuk valami tilalmasat. S teszik mindezt avval az arcátlan, sunyi és szemét modorban, amelyből Magyarország ad mindennap ízelítőt polgárainak és vendégeinek. Márczy megpróbál emberi hangon szót érteni hazája

hatóságával:

– *Engedjék meg, hogy én is a maximumot hozzam ki magamból. Ez fontos nekem. Mindannyian magyarok vagyunk, mindannyian itt élünk, itt boldogulunk. Segítsük egymást kicsit.*

– *Kérem, emelje fel a heréjét.*

– *Köszönöm – felelem, és azzal felemelem a heréimet* – fejezi be útirajzát Márczy Lajos (vagyis hát Gerlóczy Márton).

Sterne úgy fejezte be a maga útirajzát, hogy ravasz csavarral nem fejezte be. Az utolsó lapon Yorick éppen alváshoz készülődik egy franciaországi fogadóban, s nem veszi észre, hogy a szobalány odalép az ágya mellé. *Így aztán, amikor kinyújtottam a kezem, sikerült megfognom a szobalány – ewel a gondolatjellel, a mondat közepén ér véget az Érzékeny utazások.*

Kétszáznegyvennégy év választja el egymástól a két könyvet (és persze a két altesttájékra kifutó befejezést is). A két író között jóval kisebb a távolság: a *check-in* szerzője szellemben is, érzékenységben is Laurence Sterne példáját követi, sikeresen és ígéretesen.

Gerlóczy Márton: check-in. Budapest, 2012, Scolar. 182 oldal, 2950 forint.

Tetszik

4 ember kedveli. Legyél te az első az ismerőseid közül!

Kapcsolódó írások:

1. **Takács Ferenc: A dolgok neheze (Kántor Péter: Köztünk maradjon. Versek 2009–2012. Budapest, 2012, Magvető.)** Kántor Péter új versgyűjteménye (Köztünk maradjon. Versek 2009 – 2012) élére...
2. **Takács Ferenc: Találkozás a világnagysággal (Temesi Ferenc: Bartók. Budapest, 2012, Alexandra.)** Van, amikor öt penny választja el az embert a világnagyságtól...
3. **Takács Ferenc: Hálnak az utcán (Édes hazám. Kortárs közéleti versek. Összeállította Bárány Tibor. Budapest, 2012, Magvető.)** Hatvannégy költő százhetvenegy verse tizenhét tematikus csoportba („ciklusba”) rendezve, háromszázhetvennyolc...
4. **Takács Ferenc: Hosszan énekelj... (Vajda Miklós: Éj volt, egy síró magyar költővel az ágyon. Portrék. Budapest, 2012, Magvető.)** Oh lassan szállj és hosszan énekelj, / Haldokló hattyúm, szép...
5. **Rainer M. János: A magyar rendszerváltás szimbolikus alakja (Kim, Dae Soon: Göncz Árpád. Politikai életrajz. Budapest, 2012, Scolar.)** Akárhonnan számoljuk, a magyar rendszerváltás, legalábbis a legkönnyebben meghatározható politikai...

Cimkék: Takács Ferenc